

Piotr Fiuk*

PRÓBA POSZUKIWANIA PIĘKNA W FORMIE WSPÓŁCZESNYCH KAMIENIC STAROMIEJSKICH

ATTEMPT AT FINDING BEAUTY IN THE FORMS OF CONTEMPORARY OLD TOWN TENEMENTS

Creative activity of architect has been always connected with reflecting the changes, which occur in society life. Ancient and modern architecture reflects a position and status of civilisation by which it is created. Its image is a «synthesis» of complex determinants and individual factors, which emerge from the local conditions of the particular period. The special value of architecture is search for beauty and its preservation in the shape of a building and in quality of its precincts.

Architektura [łac., gr.] jest sztuką tworzenia ładu w otoczeniu w celu lepszego dostosowania go do zaspokojenia wielorakich fizycznych, materialnych i kulturowych potrzeb ludzi przez planową przemianę naturalnego środowiska oraz budowanie form i wydzielanie przestrzeni o różnym przeznaczeniu [1]. Twórcza działalność architekta w kształtowaniu i organizacji przestrzeni wiązała się od zawsze z odzwierciedleniem przemian zachodzących w życiu społeczeństw [2]. Dawna i współczesna architektura, ze wszystkimi powiązanymi z nią elementami, odzwierciedla pozycję i status cywilizacji, która ją stworzyła. Jej oblicze jest wizerunkiem i „syntezą” złożonych uwarunkowań – geograficznych, gospodarczych, technicznych, ekonomicznych, politycznych, społecznych, kulturalnych i innych, indywidualnych czynników, wynikających z lokalnych uwarunkowań danej epoki. Szczególną wartością architektury jest poszukiwanie piękna i jego utrwalenie w kształcie budowli i w jakości powiązanego z nią otoczenia.

Dziedzictwo przeszłości tworzą w większości dzieła najznakomitsze, których trwałość materialna i okazałość form odzwierciedlają dążenie do budowania prestiżu, osiągnięcia wysokiej pozycji społecznej, pokazania statusu materialnego fundatora (inwestora). Wybitnie utalentowani architekci stworzyli budowle sakralne, których forma, struktura, przestrzeń „dążyły” do osiągnięcia ponadczasowej doskonałości, próbowały „doświadczyć” absolutu.

Jakość architektoniczna współczesnych realizacji – indywidualnie odbierana i zawsze umowna – określa charakter danego miejsca, kształtuje wizerunek inwestora, gospodarza i użytkownika, jest obrazem ich ekonomicznej i kulturowej pozycji. Nieliczne, najwybitniejsze realizacje wywierają wpływ na otoczenie, stają się wzorem, inspiracją, kształtują kanon i styl – są *piękne* i zaliczane do elitarnego świata *dzieł sztuki*.

Architektura współczesna, poddawana przekształceniom i procesowi transformacji bezustannie kształtuje swoje bogate, zindywidualizowane oblicze, składające się z kalejdoskopu form, barw i odcieni. W jej kolejnych postaciach krystalizują się nowe trendy i tendencje. Ich utrwalenie w tradycji, kanonie lub kierunku stylowym wymaga weryfikacji i przetrwania próby czasu; „rzeczywistość” surowo osądza idee – efemerydy, nie wnikaące w głębię poruszanego problemu, skoncentrowane na efektownych ale powierzchownie uproszczonych koncepcjach. Krystalizacja i utrwalenie nowej koncepcji ideowej, uznanie jej wartości, jest złożonym procesem. Wymaga przeprowadzenia dogłębnych analiz i studiów ideowych, przeprowadzenia doświadczeń na przykładach udanych realizacji, uwzględnienia złożonych uwarunkowań i „pogodzenia” sprzecznych kryteriów. Potwierdzenie uznania nowych idei przynosi wysoka ocena i popularność autorskich publikacji (monografii, artykułów, programów medialnych) prezentujących nowe

* Fiuk Piotr, dr inż. arch. Politechnika Szczecińska, Instytut Architektury i Planowania Przestrzennego.



Współczesne projekty kamienic: Hamburg – nabrzeże Hafencity (1, 5); Hamburg – Stare Miasto (3); Utrecht (2); Eindhoven (4), fot. autora; Szczecin, kamienica na Starym Mieście – Rynek Sienny 1, projekt autora z 2007 r. (6)



koncepcje i idee; na ich uznanie i wartość wpływają znacząco opracowania krytyczne i wywołujące dyskusje recenzje.

W utrwaleniu się nowej idei, wywierającej duży wpływ na środowisko, wywołującej proces kontynuacji przez „młodszych” twórców nieodzowne jest jej spektakularne zaprezentowanie: na pokazach i wystawach efektownego projektu-koncepcji; poprzez opublikowanie założeń teoretycznych i idei w książce, katalogach, czasopismach, które stają się popularnymi pozycjami w środowisku i poza nim, wywołującymi dyskusję i cykl polemicznych lub wspierających artykułów; zwycięstwo z prestiżowym konkursem architektonicznym; zwieńczeniem procesu krystalizacji nowej tendencji-stylu są efektowne realizacje, potwierdzające ich atrakcyjność artystyczną i naukową, kreatywność i nowatorstwo [3].

Nowe tendencje w architekturze posiadają indywidualną estetykę, własny kanon idei i wartości, wyróżniają się strukturą przestrzenną. Ich forma jest uzewnętrznioną syntezą złożonych elementów (materialnych i duchowych, oryginalnych myśli i idei), tworzących nowy styl, kanon, wzorzec. Wielkim uproszczeniem jest postrzeganie ich tylko przez pryzmat stylistyki i zewnętrznego kostiumu, bez odniesienia do złożonego programu ideowego i ukształtowanych zasad.

W Polsce po 1989 r. nową jakością w architekturze stały się projekty i realizacje związane z odbudową i transformacją zespołów staromiejskich i ich fragmentów. Zagadnienie to jest odrębnym, rozległym obszarem badań naukowych [4]. Przy niezwyklej złożoności problemów, jakie wiążą się ze współczesnymi realizacjami na obszarach średniowiecznych centrów miast, do postrzeganych najbardziej emocjonalnie należy zagadnienie piękna Polskiej architektury sprzed 1989 r. (często bardziej prawidłowym jest nazwanie jej budownictwem niż architekturą, rozumianą jako forma „sztuki kształtowania przestrzeni”) nie wyróżniało piękno. Współczesne koncepcje, projekty kon-

kursowe i liczne realizacje wyróżniają się urodą formy i pięknem powściągliwej nowoczesności. Możliwości inwestycyjne (na które składa się wiele elementów; przede wszystkim: prawo prywatnej własności, warunki ekonomiczne, możliwości techniczne i technologiczne, przeznaczenie funkcjonalne powiązane z przestrzenią wolnego rynku działalności gospodarczej) łączą się z rozwiniętą i rozległą inwencją twórczą (często także z działalnością zaledwie aspirującą do tego miana). Nie wnikając w tym miejscu w złożoność zagadnień konserwatorskich, historycznych, ideowo-politycznych, do których we wszechstronnym zakresie odnoszą się studia, koncepcje i projekty zabudowy dzielnic staromiejskich – ich bezdyskusyjnie wyróżniającym się elementem jest forma architektoniczna; akceptowana, wyróżniana nagrodami, ale też budząca kontrowersje. Współczesne projekty „staromiejskie” poszukują języka stylowego i formy odpowiedniej do historycznych lokalizacji i ich wielowiekowej tradycji, właściwej z charakterem i klimatem przestrzennym tego miejsca. Wykryształizowały się różne tendencje ideowe realizacji architektonicznych w obrębie starych miast: stylizacja, rekonstrukcja, retrowersja, nowoczesna kreacja, zasada neutralnego sąsiedztwa, współczesna interpretacja historycznej zabudowy. Zauważalne jest również transponowanie form architektonicznych, będących ilustracją współczesnych awangardowych tendencji, do formy zabudowy kamienicowej [5]. Współczesna architektura, wpasowana w „gorset” kamienicowej elewacji, kontynuuje naturalną, historyczną zasadę ewolucji swoich form zgodnie z duchem czasu, zmieniającymi się tendencjami, upodobaniami i modami [6].

Poszukiwanie piękna we współczesnej zabudowie staromiejskiej nie powinno polegać na cytatach, powtórzeniach i skojarzeniach z przeszłością. Interesująca jest próba nawiązania „dialogu z wartościami”, jakie dostrzegamy w architekturze historycznej. Piękno zawarte może być w niewymuszonej wypowiedzi,

autentycznej kreacji – nie hamowanej ograniczeniami konwencji „konserwatorskiego” projektowania architektury w środowisku zabytkowym [7] – wyrażonej w formie, która odzwierciedla współczesność, jest odpowiednia dla nowej funkcji, zastosowanych technologii. Indywidualna forma powinna swoją atrakcyjnością artystyczną i walorami przestrzennymi wykraczać poza użytkową i funkcjonalną konieczność. Sztuką jest wykreowanie dzieła architektonicznego o atrakcyjnym nowoczesnym obliczu, „właściwego” do jego zabytkowej lokalizacji, zachowującego „odpowiednią” relację z artystycznymi walorami historycznej architektury staromiejskiej. Koherencji z zabytkową strukturą nie zapewni samo zastosowanie elementów kompozycyj-

nych, odnoszących się do utrwalonego wyobrażenia o archetypie kamienicy staromiejskiej. „Tworzywem” architektonicznym może być detal lub jego wymowny brak – pod warunkiem, że programowy puryzm odczytany będzie jako wartość i element kreacyjny. Strukturę kamienicy podkreśla kondygnacja ogólnodostępnego przyziemia, „mieszkańskość” wyższych pięter, zasada zwieńczenia bryły, gradacja otworów. Tektonika elewacji – wkomponowanej w układ pierzei, będącej integralnym elementem kupieckiego i patrycjuszowskiego miasta – odnosi się do odwiecznej potrzeby „rywalizacji” i efektownej prezentacji właściciela-inwestora, podkreślając jego pozycję materialną, status społeczny, aspiracje jako mecenasu i znawcy sztuk.

BIBLIOGRAFIA

- [1] P. Biegański, *Architektura. Sztuka kształtowania przestrzeni*, Warszawa 1974.
- [2] P. Fiuk, *Transformacja zespołów staromiejskich w Polsce po 1989 r.*, (w opracowaniu).
- [3] P. Fiuk, A. Hołubowska, 10. *Biennale Architektury w Wenecji, 2006 – miasta, architektura i społeczeństwo. Oblicza miast współczesnego świata; idee, opinie, refleksje*, [w:] *Przestrzeń i FORMA*, Szczecin, nr 7–8/2007.
- [4] P. Fiuk, *Tożsamość i odnowa krajobrazu staromiejskiego w Szczecinie*, [w:] *Odnowa krajobrazu miejskiego*, materiały z Międzynarodowej Konferencji Naukowej ULAR 2, Gliwice 2006.
- [5] P. Fiuk, *Attempt to apply a traditional craftsmanship in reconstruction of the Old Town in Szczecin – tenement house in Nowy Rynek 6*, [w:] *Traditional Craft in 21st Century Architecture*, Szczecin 2005.
- [6] P. Fiuk, *Problem autentyzmu w odbudowie szczecińskiego Podzamcza – kwartał XII, kamienica Kurza Stopka 3/4*, [w:] *Tożsamość miasta odbudowanego. Autentyzm – Integralność – Kontynuacja*, Gdańsk 2001.
- [7] L. Kłosiewicz, *Hasło architektura*, [w:] *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki*, Warszawa 2001.
- [8] H. Orlińska, S. Latour, *Szczecin* [w:] *Zabytki architektury i urbanistyki w Polsce. Odbudowa i konserwacja*, t. I pod red. Wiktora Zina, *Miasta historyczne*, pod red. Wojciecha Kalinowskiego, Warszawa 1995.
- [9] M. Stomiński, *Szczecińskie Podzamcze. Staromiejska dzielnica nadodrzańska i jej odbudowa – kwartały XIV i XVI*, Szczecin 1998.
- [10] A. Sarnitz, *Loos*, Taschen 2006.

PRZYPISY

- [1] Kłosiewicz L., *Hasło architektura*, [w:] *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki*, Warszawa 2001, s. 7.
- [2] Biegański P., *Architektura. Sztuka kształtowania przestrzeni*, Warszawa 1974, s. 21.
- [3] Utrwaloną pozycję kreatorów nowych tendencji we współczesnej architekturze posiadają (między innymi) Norman Foster, Zaha Hadid, Rem Koolhaas, Daniel Libeskind, Jean Nouvel. Próba wywołania dyskusji o obliczu nowej urbanizacji współczesnego świata jest bardzo sugestywny, „piękny”, chociaż (zgodnie z założeniami) głęboko teoretyczny projekt utopijnego miasta idealnego VEMA we Włoszech, zaprezentowany na „10. Biennale Architektury w Wenecji w 2006 r.”; prezentację na wielkiej międzynarodowej wystawie uzupełniał obszerny katalog. Koncepcja Vemy przedstawiona została w licznych artykułach o zasięgu międzynarodowym, o tym projekcie autor (wraz z A. Hołubowską) pisał w artykule: *10. Biennale Architektury w Wenecji, 2006 – miasta, architektura i społeczeństwo. Oblicza* *miast współczesnego świata; idee, opinie, refleksje*, [w:] *przeźren i FORMA*, Szczecin, nr 7–8/2007 (w druku).
- [4] Autor jest w trakcie przygotowywania monografii pod tytułem: *Transformacja zespołów staromiejskich w Polsce po 1989 r.*
- [5] Popularnych na międzynarodowym forum, znanych z publikacji w monografiach i czasopismach.
- [6] Znane są przykłady realizacji awangardowych idei, których materializacja wymagała (łagodnego lub burzliwego) dostosowania do zabytkowego sąsiedztwa: (między innymi) kamienica z *Café De Unie* przy Mauritsweg w Rotterdamie (1925), zaprojektowana przez Johanna Pietera Ouda; dom handlowy Goldmana i Salatscha w Wiedniu przy Michaelerplatz 3 (1909–11) autorstwa Adolfa Loosa, [w:] Sarnitz A., Loos, Taschen 2006, s. 37–39.
- [7] Ograniczenia te często wynikają z błędnie „odczytywanej” przez architektów administracyjnej roli i funkcji służb konserwatorskich (krzywdząc ostatnie z wymienionych).